

του, δυνατὸν νὰ διαφεύγῃ τὸν καθολικὸν νόμον τῆς ἔξελιξεως εἰς τὸν δποῖον ὑπακούει δλόκληρος ἡ φύσις: «ἡ κοινωνικὴ ἔξέλιξις, ὅπως γράφει ὁ K. Kautsky, εἰσέρχεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς φυσικῆς ἔξελιξεως»¹. Καὶ διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὰς φάσεις τῆς κοινωνικῆς ταύτης ἔξελιξεως ὁ Μάρξ, δὲν ἔχει τοῦ λοιποῦ παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν διαλεκτικὴν ἐπὶ τῶν ὄλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς «πραγματικότητος», ἀπὸ τὴν δποῖαν διαμορφώνεται ἡ κοινωνικὴ «φανομενικότης». Ἡ κοινωνικὴ Μαρξικὴ θεωρία, ὁ 'Ιστορικὸς 'Υλισμός, θὰ ἀπορρεύσῃ τοιουτοτρόπως ως καθαρὰ λογικὴ συνέπεια τῆς γενικῆς Μαρξικῆς φιλοσοφίας.

Ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διαλεκτικῆς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ὁ δημιουργὸς τοῦ 'Ιστορικοῦ 'Υλισμοῦ διαπιστώνει δτὶ ἡ «αὐτόματος»² ἀνάπτυξις τῶν ὄλικῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς, προκαλεῖ ἐκάστοτε εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις αἱ δποῖαι κατ' ἀνάγκην αἴρονται καὶ ἐπιλύονται διὰ μιᾶς νέας ἀνωτέρας κοινωνικῆς συνθέσεως. Τοῦτο συνέθη πάντοτε κατὰ τὸ παρελθόν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ Ιστορία. Τοῦτο θὰ συμβῇ ἀπαραιτήτως καὶ κατὰ τὸ μέλλον. Καὶ τῷ δντι, εἰς τὴν παρούσαν καπιταλιστικὴν περίοδον, ἐκδηλοῦνται διὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα λόγον, πλεῖσται δσαι ἀντιθέσεις καὶ ἀντινομίαι³, αἱ δποῖαι κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα θὰ εὕρουν τὴν ἐπίλυσίν των εἰς τὴν διάλυσιν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ συστήματος καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασίν του δι' ἑτέρου νέου καὶ ἀρμονικοῦ τοιούτου. Ἡ πηγὴ τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν ἀντινομιῶν αὐτῶν, ἔγκειται εἰς μίαν βασικὴν ἀντίθεσιν ποὺ δύναται νὰ θεωρηθῇ ως ἡ δημιουργὸς δλων τῶν λοιπῶν: εἰς τὴν ἀντίθεσιν τὴν ἀφορῶσαν τὸν ἔργατην καὶ τὴν ἔργασίαν του. Ἡ ἔργασία διὰ τὸν Μαρξισμόν, εἶναι «ἡ κατ' ἔξοχὴν ἀνθρωπίνη πρᾶξις διὰ τῆς δποίας πραγματοποιεῖται αὐτὴ ἡ ούσια τοῦ ἀνθρώπου»⁴. Δι' αὐτῆς δ

¹ K. Kautsky: Πρόλογος «Κεφάλαιον» XII. — «Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, ἔγραφεν ὁ Λένιν, ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ὄλικοῦ σύμπαντος, τῆς ὄλικῆς φύσεως».

² Ἡ «αὐτόματος» κίνησις — ἡ «αὐτοδυναμικὴ» ὅπως λέγει ὁ Λενίν, ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον δρόν τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως. Ἡ κοινωνικὴ δηλαδὴ-ἔξέλιξις ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν ἀνταγωνιστικὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, καὶ δχι εἰς τὰς προθέσεις τοῦ ἀνθρώπου. (Lenine: Σηθ. δν. 327). «Ετσι ἡ κοινωνικὴ ἔξέλιξις καθορίζεται κατὰ τὸν Μαρξισμὸν ως δλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους».

³ Περὶ τῶν ἀντιφάσεων τοῦ Καπιταλιστικοῦ συστήματος δρ. K. Marx: Kapital, I, 689, III, 231 κλπ.

⁴ R. Agorl: Σηθ. δν. 25.

ἄνθρωπος, «τροποποιῶν τὴν ἔξωτερην φύσιν», «τροποποιεῖ ταυτοχρόνως καὶ τὴν ίδικήν του φύσιν»¹. Διότι τὰ μέσα παραγωγῆς ποὺ κατασκευάζει διὰ τῆς ἐργασίας του, εἶναι ἐκεῖνα ποὺ καθορίζουν τὴν συνείδησιν καὶ τὰς ίδεας του, τὴν ἀληθῆ του ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐν τούτοις ὅμως, τὰ μέσα ταῦτα τῆς παραγωγῆς, παρὰ τὴν κεφαλαιώδη σημασίαν ποὺ ἔχουν διὰ τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἀνήκουν εἰς τοὺς ίδιους, μολονότι εἶναι προϊόντα τῆς προσωπικῆς των ἐργασίας, ἀλλὰ περιέρχονται χάρις εἰς τὸν θεσμὸν τῆς ίδιωτικῆς ίδιοκτησίας, εἰς ὀλίγους τρίτους, μὴ συμβαλόντας εἰς τὴν δημιουργίαν των, εἰς τοὺς καπιταλιστάς! Εὑρισκόμεθα κατὰ συνέπειαν, ἐνώπιον ἀληθοῦς διχασμοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, ἐνώπιον πραγματικῆς «ἀποξενώσεως» τῆς οὐσίας τούτου, ἀναλόγου πρὸς τὴν «θρησκευτικὴν ἀποξένωσιν» τοῦ Feuerbach². Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην, ὡς γνωστόν, δ ἀνθρωπος, διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, μεταφέρει εἰς αὐτὸν τὰς ἀνθρωπίνους ἀρετάς, ἀποστερῶν τοιουτοτρόπως καὶ ἀπογυμνώνων ἐσαυτὸν τοῦ εὔγενεστέρου μέρους τῆς ὑπάρξεως του. Κατὰ τὴν ἐργατικὴν πάλιν «ἀποξένωσιν» τοῦ Μάρκ, λόγῳ τῆς δημιουργίας τοῦ θεσμοῦ τῆς ίδιωτικῆς ίδιοκτησίας, ὅλα τὰ ἔργα, ὅλα τὰ δημιουργήματα τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας, «ὅλος αὐτὸς δ πλούτος τῆς ἀνθρωπίνης ἔξελίξεως», περιέρχεται εἰς ὀλίγους τρίτους, ἐνῷ διὰ τοὺς πραγματικοὺς δημιουργοὺς αὐτοῦ, δὲν ἀπομένουν παρὰ μόνον ἡ δυστυχία, ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ἀθλιότης. Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποξένωσις, εἶναι προφανῶς περισσότερον πραγματικὴ καὶ περισσότερον τραγικὴ ἀπὸ τὴν πρώτην: διότι καθιστᾶ τὸν ἀνθρώπον πραγματικὸν διο-

Τοῦ Επενεργῶν ἐπὶ τῆς φύσεως ἡ δποία εύρισκεται ἐκτὸς αὐτοῦ μέσω τῆς ἐργασίας, καὶ μεταμορφώνων ταύτην (δ ἀνθρωπος), μεταμορφώνει ἐπίσης τὴν ίδιαν αὐτοῦ φύσιν». (Kapital, I, V, 133).

2 «Διατὸν δ ἀνθρωπος «ἀποξενοῦται» ἐσαυτοῦ; ἔρωτᾶ δ Gutermann... Διότι τὰ κοινωνικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου (δηλ. τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας του, τὰ ύλικὰ ἐμπορεύματα) ἀποσπῶνται ἀπὸ αὐτὸν κατὰ τὴν ιστορικὴν ἔξελιξιν καὶ λειτουργοῦν — αὐτὰ ποὺ δὲν εἶναι τίποτε χωρὶς τὸν ἀνθρώπον — ὡς ξέναι πραγματικότητες». Διὰ νὰ εὕρωμεν μίαν διαλογίαν (πρὸς τὴν ἀποξένωσιν αὐτὴν) ἔξηγει δ K. Μάρκ, πρέπει νὰ ὑψωθῶμεν εἰς τὰς νεφέλας τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου. Ἐκεῖ τὰ προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς φαίνονται προτκίζόμενα μὲ ίδιαν ζωὴν, φαίνονται αὐτόνομοι μορφαὶ ἐν σχέσει πρὸς ἄλληλας καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπίσης εἰς τὸν κόσμον τῶν ἐμπορευμάτων, τὰ προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης χειρός. Ὁνομάζω τοῦτο «φετιχισμόν» (εἰδωλολατρείαν) ποὺ συνδέεται μὲ τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας ἀφ' δτου ταῦτα παραχθοῦν ὡς ἐμπορεύματα, καὶ ποὺ εἶναι, ἐπομένως, ὀχώριστος ἀπὸ τὴν παραγωγὴν τῶν ἐμπορεύμάτων». (K. Μαρκ: Kapital, I, 36).

λον τῶν κατασκευασμάτων του¹. Διότι παραδίδει αύτὸν εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τινῶν ἐκ τῶν δμοίων του. Διότι τέλος ἔξι αἰτίας αὐτῆς, «ἡ δύναμις τῆς ἐργασίας τοῦ ἀνθρώπου ἀποθαίνει διὰ τοῦτον δύναμις ἔχθρική καὶ· ξένη, ἡ δποία τὸν ύποδουλώνει ἀντὶ νὰ κυριαρχῆται παρ' αὐτοῦ»². Ὁ τερματισμὸς τοῦ τοιούτου διχασμοῦ — τοῦ δποίου ἡ ἀφετηρία δὲν εἶναι ὑποκειμενική καὶ ἐσωτερική, ἀλλὰ ἀντικειμενική καὶ πραγματική, ὡς ὀφειλομένη εἰς τὰς ἀντιφάσεις τῶν ὅρων τῆς ἐξωτερικῆς κοινωνικῆς ζωῆς, — εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἐπιτρέπει διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ἀπελευθέρωσιν καὶ τὴν ἔξυψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Θὰ ἐπέλθῃ δμως, κατὰ τὸν Μάρξ, ἀσφαλῶς καὶ ἀναποτρέπτως, καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν προθέσεων τῶν ἀνθρώπων, δι' αὐτῆς τῆς δυνάμεως τῶν πραγμάτων: διὰ τῆς ἀναποτρέπτου διαλεκτικῆς πορείας τῆς κοινωνικῆς ἔξελίξεως, ἡ δποία δὲν ἀνέχεται ἀντιφάσεις καὶ ἀντινομίας. Μέσω ταύτης, θὰ καταλυθῇ αὐτομάτως ἡ ὑφισταμένη κοινωνική ὁργάνωσις, καὶ ἀντ' αὐτῆς θὰ δημιουργηθῇ μία νέα καὶ καλυτέρα τοιαύτη, ἡ δποία, αἴρουσα καὶ ἐπιλύουσα τὰς ἀντινομίας τῆς σημερινῆς, θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐνότητα 'καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου, διὰ τῆς ἀποδόσεως εἰς τοῦτον ὅλων τῶν δημιουργημάτων τῶν δποίων αὐτὸς εἶναι ὁ δημιουργός. Ἡ νέα αὐτὴ κοινωνική ὁργάνωσις, θὰ εἶναι κατὰ συνέπειαν, ἡ κομμουνιστική. Βεβαίως ὑπὸ τὸ κομμουνιστικὸν σύστημα, τὸ προϊόν δὲν θὰ ἀνήκῃ εἰς ἕκεῖνον ποὺ διὰ τῆς ἐργασίας τὸ παράγει,

¹ «Εἰς τὴν θρησκείαν ὁ ἀνθρωπὸς δεσπόζεται ἀπὸ ἐνα δημιούργημα τοῦ ἔγκεφάλου του, εἰς τὴν καπιταλιστικὴν παραγωγὴν ἀπὸ τὸ ἔργον τῶν ίδιων του χειρῶν». (K. Marx: Kapital, I, 557).

² «Ἡ ίδιωτικὴ ίδιοκτησία μᾶς κατέστησε τόσον ἡλιθίους καὶ τόσον περιωρισμένους, ὥστε ἐνα ἀντικείμενον δὲν εἶναι ίδιον μας παρὰ ὅταν τὸ κατέχομεν, δηλαδὴ ὅταν ὑφίσταται δι' ἡμᾶς, ὅταν τὸ ἔχομεν εἰς τὴν ἄμεσον κυριότητά μας... ὅταν τὸ καταναλίσκομεν. Διὰ τοῦτο ἡ θέσις ὅλων τῶν φυσικῶν καὶ ἡθικῶν αἰσθημάτων κατελήφθη ἀπὸ μίαν ἀπλῆν ἀποξένωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν αἰσθημάτων, ἀπὸ τὸ αἰσθημα τῆς κτήσεως. Ἡ ἀνθρωπίνη ούσία ἔπρεπε νὰ πέσῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον πτωχείαν διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ γεννήσῃ ἐξ ἀστῆς τὸν ἐσωτερικὸν της πλοῦτον». (Marx - Engels Archiv, III). Ἐξ αὐτῶν ὁ K. Μάρξ ἔξαγει τὸ συμπέρασμα, δι, δπως τὸ αἰσθημα τῆς κτήσεως, τῆς ίδιοκτησίας, διαστρέφει τὰς ἀνθρωπίνους αἰσθήσεις καὶ τὰς ἀνθρώπινα αἰσθήματα, ἔτοι ἀντιθέτως «ἡ κατάργησις τῆς ίδιωτικῆς ίδιοκτησίας ἀποτελεῖ τὴν πλήρη ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων καὶ κατηγορημάτων, καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην ἀκριθῶς διότι τὰ αἰσθήματα ταῦτα καὶ τὰ κατηγορήματα ταῦτα καθίστανται ἀνθρώπινα, κατὰ τὴν ὑποκειμενικὴν δπως καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως. Ὁ ὀφθαλμὸς γίνεται ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμός, δπως τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ ἔγινεν ἀντικείμενον κοινωνικόν, ἀνθρώπινον, δημιουργούμενον παρὰ τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὸν ἀνθρώπον». (K. Marx: Ἐνθ' ἀν.).

— άλλα δλα μαζί τὰ προϊόντα θά καταστοῦν κοινά δι' δλους τοὺς ἔργάτας λόγῳ τῆς καταργήσεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Τοῦτο δημως, ὑποστηρίζει δέ Μάρξ, θά εἶναι ἀρκετὸν διά τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τοῦ ἀνθρωπίνου δυντος καὶ διά τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ. Διότι δταν δ ἀνθρωπος χάρις εἰς τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν παραγωγικῶν μέσων, θά συμμετέχῃ μὲ δλους τοὺς ὅμοιους του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῆς παραγωγῆς,—δταν θά ἔχῃ, χάρις εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ δικαιώματος τοῦ κτᾶσθαι, τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς λοιποὺς μερίδιον εἰς τὰ συσσωρευμένα σήμερον εἰς χεῖρας τῶν δλίγων ἀγαθά,—δταν θά ρυθμίζῃ καὶ θά ἐλέγχῃ ἀπὸ συμφώνου μὲ τοὺς δλους τὴν κοινωνικὴν ἔργασίαν, «ἀντὶ νὰ δεσπόζεται ἀπὸ αὐτὴν ὡς ἀπὸ μίαν τυφλὴν δύναμιν»¹, τότε δὲν θά ὑπάρχουν πλέον ἔργαζόμενοι «ἀντικείμενα ἐκμεταλλεύσεως» καὶ μὴ ἔργαζόμενοι «ἐκμεταλλευταί», ἐφ' δσον δλοι θά ἔργαζωνται ἐξ Ἰσου ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς καθολικοῦ σχεδίου ἔργασίας,—οὔτε πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, ἐφ' δσον δλοι θὰ μετέχουν ἐξ Ἰσου τοῦ κοινοῦ πλούτου,—οὔτε ἀρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, ἐφ' δσον δλοι ἀπὸ κοινοῦ θὰ διευθύνουν τὴν οἰκονομικὴν παραγωγὴν καὶ συνεπῶς δ καθεὶς θὰ διευθύνῃ καὶ θὰ διευθύνεται, θὰ ἀρχῃ καὶ θὰ ἀρχεται ἐξ Ἰσου πρὸς τοὺς δλους².

Ἡ νέα κοινωνικὴ δργάνωσις διά τῆς ὄποιας θὰ ἐνοποιηθῇ καὶ θὰ ἀπελευθερωθῇ δ ἀνθρωπος, θὰ ἐπικρατήσῃ αὐτομάτως καὶ ἀναποτρέπτως, χάρις εἰς τοὺς ἀκαταγωνίστους μηχανικοὺς νόμους

¹ Kapital, III, 11, 355.

² Δηλαδὴ ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν συνισταται διά τὸν Μάρξ, κατ' οὐσίαν, εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς διεύθυνσεως τῶν καπιταλιστῶν, εἰς τοὺς διποίους θὰ ὑποκατασταθῇ ἡ δλότης. «Ἡ ἐλευθερία εἰς τὸ πεδίον αὐτό, δπως ἔξηγεῖ δ Μάρξ, δὲν δύναται νὰ συνισταται παρά εἰς τὸ ἔξῆς: οἱ ἀνθρωποι ἐν κοινωνίᾳ, οἱ συνεταιρισμένοι παραγωγοί, ρυθμίζουν λογικῶς τὴν ἐν λόγῳ ἀνταλλαγὴν μετὰ τῆς φύσεως, τὴν ὑποθάλλουν εἰς τὸν συλλογικὸν τῶν ἔλεγχον, «ἀντὶ νὰ κυριαρχῶνται ἀπὸ αὐτὴν ὡς ἀπὸ μίαν τυφλὴν δύναμιν. Τὴν ἐπιτελοῦν μὲ τὰς δλιγωτέρας δυνατεῖς προσπαθείας, ἐντὸς τῶν δρων τῶν πλέον ἀξιῶν τῆς ἀνθρωπίνης τῶν φύσεως καὶ τῶν πλέον προσιδιαζόντων πρὸς αὐτὴν τὴν φύσιν. Ἀλλὰ ἔνα βασίλειον τῆς ἀνάγκης ὑφίσταται πάντοτε. Πέραν τοῦ βασιλείου τούτου ἀρχίζει ἡ ἀνάπτυξις τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ δποία εἶναι δι' αὐτὸν δ ἕδιός του σκοπός, ἡ δποία εἶναι τὸ δληθὲς βασίλειον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἡ δποία δὲν δύναται νὰ ἀνθίσῃ παρά ἐφ' δσον στηρίζεται ἐπὶ τοῦ βασιλείου τούτου τῆς ἀνάγκης». (Κ. Marx: Ἐνθ. ἀν.). ᩴ σχετικότης τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὸν Μαρξικὸν κομμουνισμὸν καταφαίνεται σαφῶς: Οἱ ἀνθρώποι θὰ ἔξακολουθήσουν καὶ ὑπ' αὐτὸν ὑπαγόμενοι ὑπὸ τοὺς νόμους τῶν ὄλικῶν γεγονότων. ᩴ μοναδικὴ τῶν ἀπελευθέρωσις ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου συνισταται εἰς τὸ δτι δὲν θὰ διευθύνονται πλέον ἀπὸ μερικοὺς καπιταλιστάς, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κοινωνικὸν σύνολον, εἰς τὸ δποίον καὶ δι' ἕδιοι μετέχουν.

τῆς διαλεκτικῆς ἀναγκαιότητος οἱ ὅποιοι δὲν ἀνέχονται τὰς ἀντιφάσεις, ἀλλὰ τὰς ἐπιλύουν εἰς μίαν ἀνωτέραν λογικὴν σύνθεσιν. «Πᾶν τὸ λογικὸν εἶναι πραγματικόν», ἐδίδασκεν ὁ Hegel. Πᾶν δὲ τι εἶναι λογικὸν εἰς τὴν ἴδεαν, ἡρμήνευεν ὁ μαθητής του Μάρξ, προρίζεται νὰ πραγματοποιηθῇ, ἔστω καὶ ἀν ἀκόμη δὲν ἀποτελεῖ πραγματικότητα. Τι λοιπὸν παραλογώτερον καὶ ἀντιφατικώτερον τῆς ἀποξενώσεως τοῦ ἔργαζομένου ἀπὸ τὰ πλούτη τῶν ὅποιων αὐτὸς ὁ ἕδιος εἶναι φόδημιουργός; Καὶ τι λογικώτερον καὶ συνεπέστερον τῆς ἀποδόσεως τῶν προϊόντων εἰς ἐκείνους ποὺ τὰ παράγουν; Ἡ λογικὴ τῶν γεγονότων, ἡ ὅποια σύμφωνα μὲ τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Hegel ἀποστρέφεται τὰς ἀντιφάσεις, θὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν λογικὴν ἔνδητα εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν¹. Ἡ λογικὴ αὐτὴ τῶν γεγονότων, μᾶς παρουσιάζει ως ἀναγκαίαν τὴν κατάλυσιν τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ὅποιου ἡ ἀνάπτυξις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων ἔδημιούργησε τόσας ἀντιθέσεις καὶ συγκρούσεις, καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του δι’ ἑτέρου τὸ ὅποιον πάλιν λογικῶς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ τὸ κομμουνιστικὸν. Ἐνώπιον τῆς λογικῆς, ἀκάμπτου καὶ αὐτομάτου ταύτης ἔξελίξεως τῆς κοινωνίας, δὲνθρωπος δὲν ἔχει ἄλλο τίποτε νὰ πράξῃ παρὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸν ἀναγκαῖον ταύτης νόμον καὶ ν’ ἀποκαλύψῃ τὴν νέαν κοινωνικὴν μορφὴν ποὺ παρασκευάζει οὗτος μηχανικῶς διὰ τὴν κοινωνίαν εἰς τὸ μέλλον. “Αμα ως ἐπιτύχει τοῦτο — ἅμα ως δηλαδὴ γνωρίσει τὸν πραγματικὸν καὶ ἀπαραθίαστον νόμον τῆς κοινωνικῆς ἔξελίξεως — τότε ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν διὰ τῆς προσαρμογῆς πρὸς αὐτὸν τῆς ἐνεργείας του καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς αὐτὸν

¹ Οἱ φυσικοὶ νόμοι ποὺ διέπουν τὴν κοινωνίαν εἶναι ἀντικειμενικοὶ καὶ λογικοί. Εἶναι ἀκόμη καὶ οἱ καθοριστικοὶ τῆς ἡθικῆς. ‘Ως ἐκ τούτου τὸ παράλογον κατὰ τὸν ὄρθιολογισμὸν εἶναι καὶ ἀνήθικον: τοιουτοτρόπως χάρις εἰς τὴν λογικὴν τὸ ἡθικὸν συνδέεται μὲ τὸ φυσικὸν καὶ μὲ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐκπηγάζει καὶ ἡ ἡθικολογικὴ τάσις τοῦ Μάρξ, τὴν ὥποιαν ὁσονδήποτε καὶ ἀν ἀρνῆται, ἐν τούτοις τὴν αἰσθάνεται κανεὶς νὰ ἀναπηδᾷ συνεχῶς εἰς τὰ συγγράμματά του. ‘Ορθῶς λοιπὸν ἐλέχθη πώς «εἰς τὸν Μάρξ ὑπάρχουν δύο πρόσωπα: ἔνας Μάρξ μὲ ἡθικάς τάσεις καὶ ἔνας Μάρξ ποὺ προσπαθεῖ ν’ ἀποδείξῃ πώς δὲν ἔχει τοιαύτας. ‘Ο πρῶτος τρέφει εἰς τὸ βάθος τῆς καρδίας του μίαν ζωηρὰν προσήλωσιν πρὸς τὴν Ιστορίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην... δὲ δεύτερος ἐρωτευμένος μὲ τὴν ‘Ἐγελιανὴν διαλεκτικὴν ἐπαγγέλλεται τὴν λατρείαν τῆς ψυχρᾶς λογικῆς καὶ τοῦ ἀπαθοῦ λόγου». (C. Turgeson: Critique de la Conception materialiste de l’histoire, 203). Κατ’ οὖσαν δύμας λογικὸν καὶ ἡθικὸν ταύτιζονται διὰ κάθε ὄρθιολογικὴν θεωρίαν καὶ οὕτω δὲν λισμός τοῦ Μάρξ προσλαμβάνει μίαν ἐπιφάνειαν ἀντικειμενικήν, ἐπιστημονικήν, ἡ δόποια δὲν παύει δι’ αὐτὸν νὰ διέπεται καὶ ἀπὸ μίαν βαθείαν αἰσθηματολογίαν: εἰς τὴν ὄρθιολογικὴν φιλοσοφίαν ἀναμφιθόλως πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν τὴν ἔξήγησιν τοῦ γεγονότος τούτου.

τῆς βουλήσεώς του, νὰ ὑποθοιηθήσῃ τὴν μοιραίαν ἔξελιξιν πρὸς τὴν προδιατεταγμένην νέαν κοινωνικὴν δργάνωσιν καὶ νὰ περιορίσῃ διὰ τούτου τὰ δεινὰ ποὺ συνεπάγεται διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἢ κυοφορία νέων κοινωνικῶν συστημάτων. Διὰ τὴν δμαλωτέραν λοιπὸν μετάθασιν εἰς τὴν νέαν κοινωνικὴν μορφὴν ποὺ θὰ ἕρῃ τὰς ὑφισταμένας εἰς τὴν σημερινὴν τοιαύτην ἀντινομίας καὶ συγκρούσεις, καὶ τὴν δποίαν προπαρασκευάζει αὐτομάτως ἢ ἐκτὸς ἡμῶν ὥρμανσις τῶν ὄλικῶν οἰκονομικῶν περιστάσεων, ἀρκεῖ ἢ γνῶσις τῆς κατευθύνσεως αὐτῶν καὶ δ προσανατολισμὸς πρὸς ταύτην τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς δράσεώς μας. Ἡ ἀνθρωπίνη συνείδησις καὶ ἡ πρωτοβουλία, ἐάν δὲν θέλουν νὰ ἐπαυξήσουν τὰ δεινὰ τῆς ἀνθρωπότητος δφείλουν νὰ ὑποταχθοῦν πειθαρχικῶς εἰς τὴν προδιαγεγραμμένην ἔξωθεν εἰς αὐτὰς πορείαν, ὅνευ παρεκκλίσεώς τινος ἢ ἀντιδράσεως, αἱ δποίαι καὶ μάταιαι θὰ εἶναι καὶ ὁδυνηραὶ¹.

Τὸ πρόθλημα τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως καὶ τῆς σημασίας ταύτης ὡς πρὸς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, προσδιορίζεται σαφῶς ἀπὸ τὰς γενικὰς Ιδέας τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος: τὰ ὄλικὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ τρόπος τῆς διαλεκτικῆς ἔξελιξεως αὐτῶν, καθορίζουν σύμφωνα μὲ αὐτάς, τὴν κοινωνικὴν πρόοδον, καθὼς καὶ τὰς Ιδέας καὶ τὴν βούλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀναγκαιότης συνεπῶς, ύπὸ τὴν μορφὴν τῶν διαλεκτικῶν νόμων καθορίζει τὴν ἀνθρωπίνην βούλησιν καὶ περίπτωσις ἐλευθερίας τῆς τελευταίας ταύτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ εἰς τὸ Μαρξικὸν σύστημα. Δι' δ προσπαθεῖ τοῦτο, νὰ προσδώῃ μίαν διαφορετικὴν σημασίαν εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως: «Ἡ ἐλευθερία, ὅπως ἔξηγεῖ δ Εὐγείς, δὲν συνίσταται εἰς μίαν δρᾶσιν ἀνεξάρτητον τῶν νόμων τῆς φύσεως, ἀλλὰ εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἐν λόγῳ νόμων καὶ εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐνεργείας σύμφωνα πρὸς τὸν προσδιωρισμένα αὐτῶν τέλη... Ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως δὲν εἶναι ἀλλο τίποτε παρὰ ἡ Ικανότης πρὸς ἀπόφασιν ἐν γνώσει τῆς αἰτίας. Ἀπορρέει ἔξ αὐτοῦ δτι δσον περισσότερον ἐλευθέρα εἶναι ἡ κρίσις ἐνδὲς ἀνθρώπου ἐπὶ συγκεκριμένου τινος ζητήματος, τόσον μεγαλυτέρα εἶναι ἡ ἀναγκαιότης ποὺ καθορίζει τὸ περιεχόμενον τῆς κρίσεως αὐτῆς». Δηλαδὴ ἡ ἐλευθερία τῆς βουλήσεως δὲν συνίσταται εἰς ἀλλο τι παρὰ εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ ἐκουσίαν ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἀναγκαίους νόμους οἱ δποίοι ἀπαρεγκλίτως τὴν καθορίζουν. Μία τοιαύτη παθητικὴ βούλησις δὲν εἶναι δυνατὸν βέβαια νὰ δοκῇ ἐπιρροήν τινα ἐπὶ τὴν πορείας τῆς κοινωνικῆς ζωῆς: ἡ τελευταία αὕτη ρυθμίζεται δμοίως ἀπὸ τοὺς ἀναγκαίους νόμους τῆς ἔξελιξεως τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς. Βεβαίως τὰ μέσα ταῦτα εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἔξ αὐτοῦ ἔγεννηθη ἡ παρεξήγησις πῶς δ Μαρξισμὸς θεωρεῖ τὴν κοινωνικὴν ἔξελιξιν ως δημιούργημα τοῦ ἀνθρώπου. «Ἡδη δμως ἔξηγήσαμεν (δρ. προηγ. σ. 167) πῶς εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Μάρκο δις «καθαρὰ φυσικὴ δύναμις» ἡ δποία ως τοιαύτη δὲν ὑπακούει εἰς τὴν συνείδησιν ἢ τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἰς τοὺς ἀναγκαίους νόμους ποὺ διέπουν δλόκληρον τὴν φύσιν. «Ἀλλως τε δ ίδιος δ Μάρκος γράφει πῶς «δ ἀνθρώπος δὲν εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν», πῶς «τὸ συνειδητὸν στοιχεῖον παίζει δευτερεύοντα ρόλον εἰς τὴν ιστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ», πῶς ἡ ἐπικράτησις τῆς νέας οἰκονομικῆς δργάνωσεως

Έκ τῆς ἐκτεθείσης ἀναλύσεως τῆς Μάρξικής φιλοσοφίας, καταφαίνεται ὡς νομίζομεν σαφῶς, πώς ὁ θημιουργός της κατέβαλε τὴν προσπάθειαν διπλας συμβιθάση δι' αὐτῆς εἰς μίαν εὔρυτέραν σύνθεσιν τὰς ἰδέας τοῦ Hegel καὶ τοῦ Feuerbach, κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ Φωύερμαχιανοῦ ἀνθρωπιστικοῦ ἰδεώδους, ποὺ ἀπέρρεεν ως ἀναγκαῖα συνέπεια ἀπὸ τὴν ὄλιστικήν του θεωρίαν, μέσω τῆς Ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς τῆς ἀναγκαῖας προόδου. Ο Feuerbach, διπλας ἥδη εἴπομεν, ἐκ τῆς κριτικῆς τῆς πίστεως καὶ τῆς θρησκείας, κατέληξεν εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ ὄλικοῦ κόσμου, ως τῆς μοναδικῆς πραγματικότητος: ἡ συνείδησις καὶ αἱ ἰδέαι τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀπλὰ θημιουργήματα τοῦ ἐν λόγῳ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ τῆς εἰς τοῦτον ἐμπειρίας. Ἀπὸ τὴν θεωρίαν αὐτήν, προκύπτει ως συνέπεια ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου, ἡ μεταφορὰ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν ποὺ ὑποδεικνύει ἡ θρησκεία, — δηλαδὴ ὁ «ἀνθρωπισμός». Ο Μάρξ, ἀπέδεχθη τὰς Φωύερμπαχιανὰς αὐτὰς ἀντιλήψεις ποὺ ἀνέτρεπον τὴν μεταξὺ αἰσθητοῦ καὶ ἰδεῶν σχέσιν τῆς Ἱδεοκρατικῆς φιλοσοφίας. Ταυτοχρόνως δύμως παρέλαθεν καὶ ἀπὸ τὴν τελευταίαν ταύτην, τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἔξελιξεως τῆς πραγματικότητος, καθὼς καὶ τὸν ρυθμὸν κατὰ τὸν διποίον συντελεῖται αὕτη. Η ἔξελιξις, ως γνωστόν, δύναται νὰ ἔννοηθῇ κατὰ διαφόρους τρόπους¹. Δύναται νὰ ἔννοηθῇ

παρασκευάζεται αὐτομάτως «εἴτε πιστεύει, εἴτε δὲν πιστεύει εἰς αὐτήν ἡ ἀνθρωπότης, εἴτε. ἔχει εἴτε δὲν ἔχει συνείδησιν αὐτῆς» κλπ.: ἐξ αὐτῶν γίνεται φανερὸν πώς διὰ τὸν θημιουργὸν τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, ἡ ἀνθρωπότης ἔχει τὸν δρόμον της ἐκ τῶν προτέρων χαραγμένον ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ὄλικῆς οἰκονομικῆς ζωῆς. Συνεπῶς ἡ συμβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως εἰς τὴν κοινωνικήν ἔξελιξιν εἶναι λίαν μικρά καὶ περιωρισμένη: διότι δὲν δύναται ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν φοράν τῆς τελευταίας, οὕτε δύναται νὰ τὴν τροποποιήσῃ, οὕτε ἀκόμη νὰ ἐπισπεύσῃ τὰ στάδια αὐτῆς! Δὲν μπορεῖ παρὰ μόνον συμμορφουμένη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆς καὶ ὑποθογθούσα ταύτην, νὰ «πραῦνῃ τοὺς πόνους τῆς γεννήσεως τοῦ νέου καθεστῶτος». Η θέλησις δηλαδὴ, διπλας δρθῶς παρατηρεῖ δ. C. Turgenev, «διὰ νὰ ἔχῃ ἀποτελεσματικότητά τινα, πρέπει νὰ ἀκολουθῇ τὴν κατεύθυνσιν ποὺ τῆς ἐκβάλλει τὸ ρεῦμα τῶν γεγονότων... Δὲν πρέπει δύμως νὰ σκεφθῇ νὰ ἀλλάξῃ τὴν κατεύθυνσιν τῶν ὄντων, οὕτε νὰ φαντασθῇ νὰ ἀνέλθῃ ἀντιθέτως πρὸς τὸ ρεῦμα... Η Μάρξική αἵτιοκρατία δὲν ἀφήνει θέσιν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν παρὰ πρὸς μίαν μόνον πλευράν, πρὸς τὴν πλευράν ποὺ δὲ ποταμὸς ρέει, ποὺ ἡ ζωὴ κυλάει. Βεβαίως δ Μάρξισμὸς διὰ νὰ παραμείνῃ μοιρολατρικὴ θεωρία κατήντησε μετὰ ταῦτα σύστημα δράσεως καὶ ἐπαναστατικότητος: ἡ περίεργος αὐτὴ ἔξελιξις καταδεικνύει τὴν ριζικήν μεταμόρφωσιν ποὺ ὑπέστη οὗτος σὺν τῷ χρόνῳ, (δρ. H. de Man: Ενθ. ἀν. — S. Bergach: Marxisme après Marx., 220 κλπ.).

¹ Εν τούτοις δὲ Λενίν φρονεῖ πώς δὲν ὑπάρχουν «παρὰ δύο μόνον τρόποι κατανοήσεως τῆς ἔξελιξεως: ἡ ἔξελιξις ως περιορισμὸς καὶ ἡ αὔξησις ως ἐπα-

ώς ἀκολουθοῦσα μίαν συνεχῆ καὶ ἔνιαίαν προοδευτικήν γραμμήν. Δύναται νὰ ἔννοηθῇ ως λαμβάνουσα χώραν διὰ μερικῶν καὶ ἀνίσων μεταμορφώσεων. Δύναται ἀκόμη νὰ ἔννοηθῇ ως πραγματοποιουμένη διὰ προόδων τὰς δποίας ἀκολουθοῦν στασιμότης ἢ καὶ δπισθοχωρήσεις. Ο Hegel ὅμως, ἀντιλαμβάνεται κατὰ διαφορετικὸν καὶ διλως ίδιότυπον τρόπον τὴν ἔξελιξιν: τὴν ἀντιλαμβάνεται ως συντελουμένην διὰ τῆς αὐτομάτου δημιουργίας ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων, αἱ δποίαι ἐνοποιοῦνται μετὰ ταῦτα ἀναγκαίως εἰς μίαν ἀνωτέραν καὶ τελειοτέραν σύνθεσιν. Τὴν Ἐγελιανήν αὐτὴν ἀκριθῶς ἀντιληψιν περὶ τῆς ἔξελιξεως, ἀποδέχεται δ Μάρξ¹, δ δποίος θὰ θεωρήσῃ ἔξ αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ως βαίνουσαν πάντοτε πρὸς τὴν πρόδον, διὰ συγκρούσεων, ἀνατροπῶν καὶ ἐπαναστάσεων.

Βεβαίως δ ἴδρυτης τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, Ισχυρίζεται εἰς ἔνα ἔδαφιον τοῦ «Κεφαλαίου», πὼς ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος ποὺ χρησιμοποιεῖ διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς κοινωνικῆς ἔξελιξεως, «δὲν εἶναι μόνον διαφορετική», ἀλλὰ «ἀμέσως ἀντίθετος» πρὸς τὴν Ἐγελιανήν διαλεκτικήν, ἡ δποία κατὰ παραστατικήν του ἔκφρασιν «ἴσταται ἐπὶ τῆς κεφαλῆς», ἐνῷ «πρέπει νὰ ἀντιστραφῇ» καὶ νὰ σταθῇ ἐπὶ τῶν ποδῶν, διὰ νὰ ἀποδώσῃ ἐπιστημονικῶς δρθὰ ἀποτελέσματα². Ο Ισχυρισμὸς δμως οὗτος, εἶναι προϊὸν συγχύσεως δύο σαφῶς διακεκριμένων πραγμάτων: τῆς μεθόδου καθ' ἔαυτὴν καὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐφαρμογῆς της. Η διαλεκτικὴ μέθοδος καθ' ἔαυτὴν, δηλαδὴ δ λογικὸς ρυθμὸς τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς συνθέσεως, δύναται νὰ τύχῃ πολλῶν ἐφαρμογῶν. Οὕτω δ μὲν Hegel, ἀφορμώμενος ἀπὸ τὰς ἴδειας ποὺ τὰς θεωρεῖ ως τὴν ἀληθῆ πραγματικότητα, τὴν ἐφαρμόζει ἐπὶ αὐτῶν, — ἐνῷ δ Μάρξ ποὺ νομίζει τὰ ύλικὰ οἰκονομικὰ γεγονότα ως τὸν δημιουργὸν τῆς πραγματικότητος καὶ τῶν ίδεῶν, τὴν ἐφαρμόζει ἐπὶ τούτων. Οἰκονομικὰ δμως γεγονότα διὰ τὸν Μάρξ καὶ ἴδειαι διὰ τὸν Hegel, κινοῦνται καὶ ἔξελισσονται κατὰ τὸν ίδιον ἀκριθῶς λογικὸν ρυθμόν. Συνεπῶς δ

νάληψις. — Η ἡ ἔξελιξις αὕτη ως ἔνότης τῶν ἀντιθέσεων... Η πρώτη ἀντίληψις εἶναι ίσχνή, ἄγονος, στεῖρα. Η δευτέρα εἶναι ζωντανή καὶ δημιουργική. Μόνη ἡ τελευταία ἀντίληψις μᾶς ἔξηγει τὴν αὐτοδυναμικήν παντὸς δτι ύπάρχει, μᾶς παρέχει τὴν κλεῖδα τῶν βιαίων κινήσεων, τῶν διακοπῶν συνεχείας» κλπ. (Lenine: Materialisme κλπ. 326).

¹ «Ο Μάρξ καὶ δ Engels, γράφει δ Lenine, εἰδον εἰς τὴν Ἐγελιανήν διαλεκτικήν τὴν τελειοτέραν, πλουσιωτέραν καὶ βαθυτέραν θεωρίαν τῆς ἔξελιξεως».

² Εκ τῶν τριῶν ἔρμηνειῶν τῶν δποίων εἶναι δεκτική ἡ Ἐγελιανή διαλεκτική, δ Κ. Μάρξ ἀπεδέχθη τὴν τρίτην, δπως ἡδη ἔξηγήσαμεν, τὴν ἀποδεχομένην τὴν λύσιν διὰ τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς ἐπαναστάσεως, (δρ. προηγ. σ. 131).

² K. Marx: Kapital, I, XLVII.

ρυθμός, ή μέθοδος τῆς ἔξελιξεως, είναι δούτος καὶ διὰ τοὺς δύο, καὶ δὲν ὑπάρχει διαφορὰ παρὰ μόνον ως πρὸς τὸ πεδίον τῆς ἐφαρμογῆς¹: "Αλλως τε δούτος δούτος Μάρκ, εἰς δὲλλα χώρα τῶν κειμένων του, δὲν διστάζει νὰ ἀναγνωρίσῃ δτι ή διαλεκτικὴ του Hegel, του δποίου διακηρύσσει δτι είναι μαθητής², ἀποτελεῖ τὴν «βάσιν» καὶ τὴν «πηγὴν» πάσης διαλεκτικῆς³, δτι είναι ή μέθοδος διὰ τῆς δποίας δυνάμεθα νὰ συλλάθωμεν καὶ νὰ ἐκφράσωμεν «τοὺς νόμους τῆς κινήσεως καὶ ἔξελιξεως τῆς φύσεως, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς σκέψεως», ἀρκεῖ νὰ ἀπαλλάξωμεν αὐτὴν «τῆς μυστικοπαθοῦς μορφῆς τῆς», — ἀρκεῖ δηλαδὴ νὰ ἐφαρμόζωμεν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἴστορίας θεωρουμένης εἰς τὴν ἔξελιξίν της, δχι ως ἀντανακλάσεως τῆς πορείας τῶν ιδεῶν, ἀλλὰ ως ἀποτελέσματος τῆς ἀναπτύξεως τῶν ὄλικῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς⁴.

Βεβαίως λόγῳ τῆς διαφορᾶς ταύτης ως πρὸς τὸ πεδίον τῆς ἐφαρμογῆς, δούτος διαλεκτικὸς ύλισμὸς του Μάρκ, θεωρεῖ τὴν ἔξελιξιν τῆς ἀνθρωπότητος ως συντελουμένην ἐπὶ τῇ βάσει ὄλικῶν οἰκονομικῶν αἰτίων — ἐνῷ ή 'Ἐγελιανὴ φιλοσοφία τῆς ἴστορίας τὴν δέχεται ως τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἔξελιξεως τῆς Ιδέας. 'Ἐν τούτοις δημως, ἐφ' δσον, τόσον οἱ οἰκονομικοὶ παράγοντες του Μάρκ, δσον καὶ αἱ ιδέαι του Hegel, ἔξελισσονται πάντοτε καὶ μεταμόρφονται σύμφωνα πρὸς τὸν ιδιον λογικὸν νόμον τῆς τριαδικῆς ἀναγκαιότητος, ἀποθαίνει προφανές πὼς καὶ ή 'Ἐγελιανὴ καὶ ή

1 "Οπως δὲλλως τε παρατηρεῖ δ. Β. Crose «ἡ ἀντιστροφὴ τῆς Ἐγελιανῆς μεθόδου τῆς ἴστορίας, δὲν δύναται νὰ είναι ή βεβαίωσις (του Μάρκ) περὶ του δτι αἱ ιδέαι γεννῶνται ως ἀντανακλασίαι τῶν ὄλικῶν δρων. Ἀντιστροφὸς πρότασις θὰ δητο λογικῶς ή ἔξῆς: ή ἴστορία δὲν είναι ή πορεία τῆς Ιδέας, δηλαδὴ ή πορεία μιᾶς λογικῆς πραγματικότητος, ἀλλὰ ἕνα σύστημα δυνάμεων: ή δυναμικὴ ἀντίληψις είναι ή ἀντίθετος τῆς δρθολογικῆς ἀντίληψεως». (B. Crose: *Materialisme historique et économie marxiste*, tr. fr. 1901, 10).

2 «Διεκήρυξα δημοσίᾳ πὼς είμαι μαθητής του μεγάλου τούτου φιλοσόφου καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς δεξίας ἐπέδειξα ἔνα·είδος φιλαρεσκείας δανειζόμενος τὸ λεξιλόγιον αὐτοῦ». (*Kapital*, Πρόλογος τῆς ἐκδόσεως).

3 K. Marx: Ενθ. δν. I, 532. — *Neue Zeit*, XX, 2, 189.

4 Διὰ τοὺς μαθητὰς του Μάρκ, οὐδεμίᾳ ὑπάρχει ἀμφιθολία πὼς ή Μαρξικὴ διαλεκτικὴ είναι ή διαλεκτικὴ του Hegel. 'Ο Λενίν λ. χ. γράφει: «δούτος καὶ δ. Engels... προσεπάθησαν δπως,... δούλισμὸς τῶν παλαιοτέρων... μὴ δηθογήσει πρὸς τὴν στασιμότητα τῆς σκέψεως,... πρὸς τὴν λήθην του πολυτίμου γήσει πρὸς τὴν στασιμότητα τῆς σκέψεως,... πρὸς τὴν λήθην τῆς 'Ἐγελιανῆς διακαρποῦ τῶν ιδεοκρατικῶν συστημάτων, πρὸς τὴν λήθην τῆς 'Ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς, αὐτοῦ του μαργαρίτου τὸν δποῖον οἱ Büchler, Dühring καὶ Σίσι... δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔξαγάγουν ἀπὸ τὴν κόπρον του ἀπολύτου 'Ιδεοκρατισμοῦ». (Lenine: Ενθ. δν. 208. — Περὶ τῶν ἀντίληψεων του Λένιν σχετικῶς μὲ τὴν διαλεκτικὴν, δρ. ἀκόμη Max Raphaël: Ενθ. δν. 245 κ. ἐ.).

Μαρξική άντληψις περὶ τῆς ἱστορίας, ύποτάσσουν ἐξ τούτου τὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα εἰς προκαθωρισμένους καὶ ἀκάμπτους λογικοὺς τύπους, ἀφ' οὗ ἀμφότεραι θεωροῦν τὰς κοινωνικὰς μορφὰς ποὺ θὰ προσλάθῃ ἢ ἀνθρωπότης ὡς δυναμένας νὰ καθορισθοῦν ἐκ τῶν προτέρων διὰ τοῦ λογικοῦ. — Λόγῳ τῆς αὐτῆς ἐπίσης διαφορᾶς, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲ Μάρκος ἀντὶ νὰ προσπαθῇ νὰ ἔξαγαγῃ τὴν πραγματικότητα ἀπὸ τὰς ιδέας, δημιουργεῖ διδάσκαλος αὐτοῦ, — ἀντιθέτως ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸν πραγματικὸν κόσμον τὸν δποίον θεωρεῖ ὡς τὸν δημιουργὸν τῆς ιδεολογίας, διὰ νὰ διαμορφώσῃ τὴν κοινωνικὴν του θεωρίαν. 'Ως ἐκ τούτου κατορθώνει νὰ θέσῃ ὡς βάσιν τῆς τελευταίας ταύτης, ὅχι ἀφηρημένα δημιουργήματα τῆς σκέψεως, ἀλλὰ τὴν ἀκριθῆ μελέτην καὶ τὴν παρατήρησιν τῶν πραγματικῶν γεγονότων. 'Η ἀναμφισθήτητος δύμας αὐτὴ «ἐπιστημονικὴ» ἀφετηρία τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος, δὲν ὑπῆρξεν ἐν τούτοις ἀρκετῇ διὰ νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸ δριστικῶς τὸν «ἐπιστημονικὸν» χαρακτῆρα ποὺ μὲ τόσην ἐπιμονὴν διεκδικεῖ¹. Διότι παρὰ τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν μελέτην τῶν πραγματικῶν δεδομένων ἀπὸ τὰς δποίας ἀφωριμήθη, ἐν τούτοις λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῆς ἐν λόγῳ μελέτης καὶ παρατηρήσεως τῆς καθαρῶς λογικῆς καὶ ἀκάμπτου 'Εγελιανῆς μεθόδου τῆς ἀρνήσεως, δὲ ίδρυτής τοῦ ἱστορικοῦ ὄλισμοῦ ἀπεμακρύνθη ταχέως ἀπὸ τὴν πραγματικότητα τὴν δποίαν ὑπέταξεν εἰς ἀφηρημένους λογικοὺς συνδυασμούς—«ἀπώλεσε τὴν ἐπαφὴν πρὸς τὸ στερεόν ἔδαφος τῆς ἐμπειρίας», δημιουργεῖ δὲ G. Sorel — καὶ ὠδηγήθη τελικῶς εἰς συμπεράσματα καὶ εἰς προθλέψεις ποὺ δὲν ἀνταποκρίνονται καθόλου πρὸς τὴν ἔξελιξιν τῶν γεγονότων.

Τὰς δύο ἐκτεθείσας φιλοσοφικάς θεωρίας — τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ὄλης ὡς τῆς μοναδικῆς πραγματικότητος, καὶ τὴν θεωρίαν περὶ τῆς ἀναγκαίας διαλεκτικῆς προόδου — δὲ θεμελιωτής τοῦ 'Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, θὰ συνδυάσῃ ἀκόμη καὶ πρὸς ἄλλα δεδομένα ποὺ θὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ τὴν 'Ορθόδοξον Πολιτικὴν Οἰκονομίαν καὶ ἀπὸ τὸν πρὸ αὐτοῦ Σοσιαλισμόν, διὰ τὴν δριστικὴν διαμύρφωσιν τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ αὐτοῦ συστήματος. — 'Ο Κάρλος Μάρκος, λόγῳ τῆς 'Εθραϊκῆς καταγωγῆς του, διεπνέετο ἀπὸ αἰσθή-

¹ «'Ως θεωρία τῆς προόδου ποὺ ὑπερβαίνει συγχρόνως τὴν πραγματικὴν πείραν καὶ κάθε δυνατήν πείραν, δὲ ἱστορικὸς ὄλισμὸς δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ ἀπὸ τὴν μεταφυσικήν. 'Η οὐσία τῆς μεταφυσικῆς τῆς ἔξελιξεως καὶ τῆς ἱστορίας βασίζεται ἐπὶ τῆς θεωρίας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους, περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τοῦ σκοποῦ τῶν πραγμάτων». (L. von Mises: Ενθ. dn. 323).

ματα ζωηρᾶς συμπαθείας πρὸς τοὺς διωκομένους καὶ ἀδικουμένους καὶ ἀπὸ πίστιν πρὸς τὴν ἀναγκαιότητα τῆς δικαιώσεώς των¹. Τὰ Μαρξικὰ αύτὰ αἰσθήματα, προφανῶς ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν Σοσιαλιστικῶν ίδεων τῆς ἐποχῆς του², ἐστράφησαν καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς ἔργατικὰς τάξεις αἱ ὄποιαι, ἀδιακρίτως φυλῆς ή ἔθνικότητος, ἔθεωροῦντο ἀπὸ τὰς ίδιας Σοσιαλιστικὰς ίδέας, ώς τὰ ἀθῶα θύματα ἐνὸς ἀδίκου καὶ ἐκμεταλλευτικοῦ κοινωνικοῦ θυστήματος. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν αὐτῶν ίδεων, δὲν διεῖδε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἐν λόγῳ τάξεων παρὰ μόνον εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Σοσιαλισμοῦ, πρὸς τὸν ὄποιον συνέδεσε καὶ τὸν «ἀνθρωπισμὸν» τοῦ Feuerbach. Ἐπὶ πλέον ἡ ἀντίληψις τοῦ τελεταίου τούτου περὶ ὑλικῆς προελεύσεως τῶν ίδεων μας τὴν ὄποιαν δὲ Μάρξ ἐπεξέτεινε καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ θεμελιώσῃ ἐπὶ ὑλικῶν βάσεων ὀλόκληρον τὸ κοινωνικὸν οἰκοδόμημα: ώς ὑλικὴν ὅμως βάσιν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτὴν τὴν φοράν τῶν Ὁρθοδόξων Οἰκονομολόγων ποὺ εἶχον ὑποστηρίξει δτὶ αἱ οἰκονομικαὶ σχέσεις καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα διέπουν τὴν κοινωνικὴν ζωὴν καὶ δτὶ ἡ ἔργασία ἀποτελεῖ τὸν δημιουργὸν πάσης ἀξίας, ἐδέχθη τὰς ὑλικὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις, καὶ μάλιστα τὰς ὑλικὰς δυνάμεις τῆς παραγωγῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κατώρθωσε νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπόστασιν τῆς κοινωνίας πρὸς τὴν ὑπαρξιν τῶν ἔργατικῶν τάξεων καὶ νὰ καταστήσῃ διὰ τούτου ἀκόμη περισσότερον ἀνήθικον καὶ ἀποτροπιαστικὴν τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν ἐκμε-

¹ Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἔθραϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Μάρξ δρ. προηγ. σ. 71.

² Ὁ «ούτοπικὸς» ἀποκληθεὶς Σοσιαλισμός, δέν ἐδημιούργει ἀπλῶς διὰ τῆς φαντασίας του ἔνα κοινωνικὸν σύστημα ποὺ δὲν εἶχε καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν πραγματικότητα: Καὶ δι' αὐτὸν — δπως διὰ τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ τὸν Μαρξισμὸν — ὑπάρχει μία «φυσικὴ» κοινωνικὴ τάξις, ἐξασφαλίζουσα τὴν εύτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. Μόνον ἡ φυσικὴ αὐτὴ τάξις ἔχει τελείως παραγνωρισθῆ ἀπὸ τὴν σημερινὴν κοινωνικὴν δργάνωσιν: Δι' αὐτὸς ζητεῖ ν' ἀποκαλύψῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν φυσικὴν τάξιν, καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπάνοδον των εἰς αὐτήν. Οὕτω δ Fourier γράφει: «Δυνάμεθα νὰ βεθαιώσωμεν πώς ὑπάρχει μία προκαθωρισμένη κοινωνικὴ τάξις συμφωνοῦσα μὲ τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὴν δποίαν τὰ πάθη μας ἔγενοντο». Διὰ τὸν Proudhon δμοίως ὑπάρχει ἔνα «κοινωνικὸν σύστημα», δπως ὑπάρχει «ἔνα φυσικὸν σύστημα τῶν ούρων σωμάτων, τῆς ζωολογίας κλπ.». Δηλαδὴ καὶ οἱ λεγάμενοι ούτοπισται δὲν «ἐφευρίσκουν» διὰ τῆς φαντασίας ἔνα σύστημα — ἀλλὰ ἀπλῶς «ἀποκαλύπτουν» ἔνα σύστημα ποὺ ἔχει καθιερωθῆ ἀπὸ τὴν φύσιν, ώς τὸ κατάλληλον καὶ ἐνδεδειγμένον διὰ τὸν ἀνθρώπον. Ἡ ἀπόστασίς των λοιπὸν ἀπὸ τὸν Μάρξ δὲν εἶναι τόσον μεγάλη δύσον δ τελευταῖος τὴν παρέστησεν.

τάλλευσιν τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς δργανώσεως: διότι δὲ πραγματικός, δὲ μοναδικὸς δημιουργὸς δλοκλήρου τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου καὶ δλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ή ἐργατικὴ τάξις, ὅχι μόνον δὲν συμμετέχει εἰς αὐτούς, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἔξωθεῖται καὶ ἔγκαταλείπεται εἰς τὸν ἔσχατον ἔξευτελισμὸν καὶ εἰς τὴν ἔσχάτην ἀθλιότητα καὶ δυστυχίαν.

Ἄλλὰ δὲ Κάρλ Μάρξ ἐκ παραλλήλου, δὲν διετέλει εἰς ἄγνοιαν τῆς συγχρόνου προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, οὔτε παρέμενεν ἀδιάφορος πρὸς τὴν μαγικὴν λέξιν «ἐπιστήμη», ή δποία εἶχε κατακτήσει τὰ πνεύματα κατὰ τὸν ΧΙΧ αἰῶνα, καὶ τὴν δποίαν ἥδη εἶχον μεταφέρει ἐκ τοῦ φυσικοῦ πεδίου εἰς τὸ κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν τοιοῦτον, οἱ Ὀρθόδοξοι Οἰκονομολόγοι: διὰ τοὺς τελευταίους τούτους, «ἐπιστήμη» δὲν ἔστημαίνε τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴν ἀνεύρεσιν, αὐτοτελῶν, αὐτομάτων καὶ ἀπαραθιάστων νόμων, ἀναλόγων πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, λειτουργούντων μὲν ἀκριβείαν καὶ μὲν ἀναγκαιότητα, καὶ ἐπὶ τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν φαινομένων. Πρὸς τὴν «ἐπιστημονικὴν» αὐτὴν ἀντίληψιν, συνεθισάζετο ἄριστα τὸ ύλιστικὸν σύστημα ποὺ εἶχεν ἀποδεχθῆντα δὲ Μάρξ, ἀφοῦ τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν ἀπετέλει κατ' οὐσίαν παρὰ ἀπλῆν προέκτασιν τῆς πρώτης. «Υπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἀμφοτέρων τούτων, δὲ ίδρυτής τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, δὲν ἥτο δυνατὸν βεβαίως νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν κατάλυσιν τοῦ ὑφισταμένου ἀδικού κοινωνικοῦ συστήματος καὶ τὴν ἔγκαθίδρυσιν τοῦ σοσιαλιστικοῦ τοιούτου διὰ μόνης τῆς δυνάμεως τῆς ἡθικῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης, — ἀφ' οὗ καὶ δι' αὐτόν, δπως καὶ διὰ τοὺς Ὀρθοδόξους οἰκονομολόγους, ή ἀνθρωπίνη κοινωνία ὑπακούει εἰς αὐθυπάρκτους φυσικοὺς νόμους, ὑπερτέρους τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. »Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ἐπιζητήσῃ τὸν συμβισμὸν τῶν σοσιαλιστικῶν του ἐπιδιώξεων μὲν τὴν σύγχρονον «ἐπιστημονικὴν» ἀντίληψιν. Καὶ τὴν δυνατότητα πρὸς τοῦτο, τοῦ παρέσχεν ή νέα θεωρία περὶ μεταμορφώσεως καὶ ἔξελίξεως, ποὺ εἰσήγαγεν εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας δὲ Δαρβίνος: ή ἔννοια τῆς ἔξελίξεως ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Μάρξ νὰ θεωρήσῃ τοὺς ἀπαραθιάστους φυσικοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ὅχι ως ἀκινήτους καὶ ἀμεταβλήτους — δπως ή Κλασσικὴ Οἰκονομία — ἀλλὰ ως νόμους μεταβολῆς καὶ ἔξελίξεως, καὶ κατὰ συνέπειαν τὸ ὑφιστάμενον κοινωνικὸν καθεστώς ὅχι ως μόνιμον καὶ διαρκές, ἀλλὰ ἀντιθέτως ως προσωρινὸν καὶ ως παροδικόν. — Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀκόμη δὲν ἥτο ἀρκετὸν διὰ νὰ ἔξαχθῇ κατὰ τρόπον ἀντικειμενικόν, ἀναγκαῖον καὶ ἀναμφισθήτητον — δηλαδὴ «ἐπιστημονικὸν

— δτι ὁ σοσιαλισμὸς θὰ εἶναι τὸ σύστημα ποὺ αὐτομάτως καὶ λογικῶς θὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ μεταβατικὸν καπιταλιστικὸν καθεστώς. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἡ βοήθεια προῆλθεν ἀπὸ τὴν Ἐγελιανὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἔξελίξεως. Ὁ Δαρβίνος εἰσαγαγὼν εἰς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἔννοιαν τῆς μεταμορφώσεως καὶ ἔξελίξεως, δὲν καθώρισε τὸν ρυθμὸν κατὰ τὸν ὅποιον συντελεῖται αὕτη: διὰ τοῦτο ὁ Μάρξ ἔγδιμισεν δτι τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ τὴν συνδυάσῃ μὲ τὸν διαλεκτικὸν ρυθμὸν τοῦ Hegel. "Ετσι ἡ διαλεκτικὴ ἔξελιξις τῆς Ἐγελιανῆς φιλοσοφίας, τοῦ παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ ἔξαγάγῃ μὲ λογικὴν καὶ μὲ ἀντικειμενικότητα, χωρὶς τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως ἢ ἐνεργείας, τὴν ἔλευσιν τοῦ σοσιαλιστικοῦ συστήματος, ὡς συστήματος φυσικοῦ καὶ ἀγαγκαίου¹. Ὁ σοσιαλισμὸς κατόπιν τούτου, μεταφέρεται ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου², ἐπὶ τοῦ ὅποιου μέχρι τότε ἴστατο μόνον ἡ Ὁρθόδοξος

1 «Κατὰ τὸν Μαρξικὸν σοσιαλισμὸν αἱ διεκδικήσεις πρέπει νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς καταστάσεως, διότι ἡ κατάστασις αὕτη συνεπάγεται ἀναγκαίως τὸν σοσιαλισμὸν. Ὁ τελευταῖος οὗτος δὲν θὰ προματοποιηθῇ ἡθικῶς, ἀλλὰ ὄλικῶς, ὅπως ἔνας φυσικὸς νόμος. Διὰ τοῦτο ἡ κυρίᾳ ἀποστολῇ τῶν σοσιαλιστῶν δὲν συνιστάται εἰς καθιέρωσιν ἐνὸς προγράμματος, ἀλλὰ μιᾶς θεωρίας ἔξελίξεως καταδεικνυόσης ὡς φυσικὸν νόμον τὴν μετάθασιν ἐκ τοῦ καπιταλισμοῦ εἰς τὸν σοσιαλισμὸν. Ἐξ αἰτίας τῆς θεωρητικῆς ταύτης στάσεως, ὁ Μαρξισμὸς ἔχαρακτήρισεν ἐαυτὸν ὡς «ἐπιστημονικὸν σοσιαλισμόν». (W. Sombart: Ἑνθ. ἀν. σ. 110).

2 «Οφείλομεν νὰ παρατηρήσωμεν πῶς καὶ οἱ Οὐτοπισταὶ σοσιαλισταὶ, παρὰ τὸν περὶ τοῦ ἐναντίον ἰσχυρισμὸν τοῦ Μάρξ, δὲν παρέλεψαν νὰ παραστήσουν τὴν προσπάθειάν των ὡς ἀποβλέπουσαν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου τοποθέτησιν τοῦ σοσιαλισμοῦ. Διότι καὶ οὗτοι προσεπάθησαν νὰ διεύρουν «φυσικούς» νόμους, διέποντας τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, τῶν ὅποιων ἀκριβῶς ἢ ἀγνοιαὶ ἢ ἡ παραγνώρισις ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων, δποτελεῖ τὴν αἰτίαν τῆς οἰκανομικῆς των κακόδαιμονίας καὶ ἀθλιότητος. «Οἱ Saint-Simon, Fourier, Proudhon — παρατηρεῖ δρθῶς ὁ Ch. Bouthoumiéus — καταβάλλουν μίαν προσπάθειαν ὅπως τοποθετήσουν τὸν σοσιαλισμὸν ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου μέχρι τότε κατεχομένου παρὰ μόνον τῶν δρθιδόξων θεωριῶν. Ἀλλ᾽ ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν τελεσφορεῖ. Οἱ σοσιαλισταὶ δὲν κατορθώνουν νὰ ἔξαγάγουν ἐκ τῆς πραγματικότητος νόμους οἱ δποῖοι νὰ καταστήσουν τὴν ἔλευσιν τῆς νέας κοινωνίας γεγονός ἐπιστημονικῶς ἀναγκαῖον... Δι᾽ αὐτὸ διδηγοῦνται εἰς τὸ νὰ προφητεύουν ἔνα γεγονός τὸ δποῖον ἐπιθυμοῦν... "Ἐως τότε ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη εἶχεν εὑρεῖ τοὺς νόμους της, βασιζόμενη ἐπὶ μιᾶς ἀκινήτου τάξεως. Οἱ σοσιαλισταὶ παραλαμβάνοντες τὴν ἔννοιαν ταύτην, προσεπάθησαν νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν διὰ τὴν κατὰ σοσιαλιστικὴν ἀντίληψιν ἔρμηνείαν τῶν γεγονότων. Ἀλλὰ μίας ἀκινήτος λογικὴ τάξις εἶναι ἀνεπαρκής διὰ νὰ ἔξηγήσῃ τὴν μετάθασιν ἀπὸ μιᾶς κοινωνίας εἰς τὴν διλήν. Ἐχρειάζετο πρὸς τοῦτο ἡ ἀνακάλυψις μιᾶς φυσικῆς τάξεως ἢ δποία νὰ εύρισκεται ἐν κινήσει καὶ νόμων ἔξελικτικῶν. Τοῦτο ἐπράξεν ὁ Κάρλ Μάρξ». (Ch. Bouthoumiéus: Ἑνθ. ἀν. 77). Δη-

Οἰκονομία: διότι δέχεται δπως καὶ ἡ τελευταία, τὴν οἰκονομικήν καὶ κοινωνικήν ζωὴν ώς ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας αὐτοτελῶν καὶ αὐτομάτων νόμων, ἀπαραθιάστων ἀπὸ τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων — ἀναλόγων δηλαδὴ πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, διότι θεωρεῖ δπως καὶ αὐτή, τὰ κοινωνικὰ συστήματα ώς αὐτόματα καὶ φυσικὰ δημιουργήματα. Τοῦ λοιποῦ ἡ σοσιαλιστικὴ θεωρία, θὰ ἔξελθῃ τοιουτοτρόπως δριστικῶς ἀπὸ τὴν σφαίραν τῆς «ούτοπίας», διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σφαίραν τῆς «ἐπιστημονικότητος» — τὴν δποίαν διεξεδίκουν ξώς τότε μονοπωλιακῶς ὑπὲρ ἐαυτῶν οἱ Ὁρθόδοξοι Οἰκονομολόγοι, — ἡ δὲ σοσιαλιστικὴ δργάνωσις θὰ παύσῃ νὰ ἀποτελῇ δημιούργημα τῆς φαντασίας κινουμένης ἀπὸ αἰσθηματικὰς ἐπιδιώξεις διὰ νὰ καταστῇ ἀναγκαῖον καὶ ἀναπότρεπτον ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀντικειμενικῆς «ἐπιστημονικῆς» μελέτης τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἐξ ὅλων τῶν μνημονεύθεισῶν ἐπιδράσεων τῶν δποίων δ συνδυασμὸς ἐδημιούργησε τὸ Μαρξικὸν κοινωνικοοἰκονομικὸν σύστημα, ἀναμφιθόλως ἡ σπουδαιοτέρα ώς πρὸς τὴν διαμόρφωσίν του, εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἐγελιανῆς φιλοσοφίας¹. Διότι, Μαρξισμὸς σημαίνει κατ'ούσιαν «κομμουνισμὸς» καὶ «ἐπαναστατισμός»: δ δὲ Ἐγελιανισμὸς εἶναι ἀκριθῶς ἐκεῖνος ποὺ ἐπέτρεψεν εἰς αὐτόν, ἀφ' ἐνδει μὲν διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἐξελίξεως, νὰ προφητεύσῃ ἀσφαλῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος ώς ἀναγκαίου καὶ ἀναποτρέπτου ἀποτελέσματος τῶν ὑφισταμένων οἰκονομικῶν δρῶν, — ἀφ' ἐτέρου δέ, διὰ τῆς μεταβολῆς μέσῳ τῆς ἀρνήσεως καὶ ἀντιθέσεως, νὰ καταστῇ ἀνατρεπτικὸς καὶ ἐπαναστατικός. Ὁρθῶς λοιπόν, δ ἐγκυρώτερος τῶν νεωτέρων ἐρμηνευτῶν τῆς Μαρξικῆς Ἰδεολογίας, δ Λένιν, γράφει δτὶ «δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγνοήσῃ τις τὸν Μάρξ,... διν δὲν ἔχῃ προηγουμένως μελετήσει καὶ κατανοήσει δλόκληρον τὴν Ἐγελιανῆν λογικήν»². Ὁρθῶς ὀσαύτως οἱ σπουδαιότεροι μελετηταὶ τοῦ Μαρξισμοῦ ὑποστηρίζουν δτὶ δ «Ιστορικὸς ὄλισμός», βάσις καὶ θεμέλιον τοῦ Μαρξικοῦ σοσιαλισμοῦ, εἶναι τέκνον καὶ καρπὸς τῆς Ἐγελια-

λαδὴ οἱ Σοσιαλισταὶ ἀφ' δσον ἀπεδέχοντο μὲν τὴν ὄπαρξιν μιᾶς φυσικῆς τάξεως τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ ἀκινήτου, ἥτο διδύνατον νὰ ἔξηγήσουν μέσῳ ταύτης, δηλαδὴ φυσικῶς ἡ ἐπιστημονικῶς, τὴν μετάνασιν ἀπὸ τῆς ὑφισταμένης ἀστικῆς κοινωνίας εἰς τὴν σοσιαλιστικὴν τοιαύτην.

¹ «Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονῶμεν πῶς πραγματικῶς δ Μάρξ προέρχεται ἀπὸ τὸν Hegel» (E. Berth: Πρόλογος καὶ G. Sorel: D'Aristote à Marx, — δρα δμοίως L. Von Mises: ἐνθ. δν. 497 κλπ.).

² Hegelswerke, ἔκδ. Lasson τ. XIX, 236.

νῆς φιλοσοφίας¹. Ο δρος «ύλισμός» μὲ τὸν ὅποῖον χαρακτηρίζεται ἡ Μαρξικὴ θεωρία, δυσονδήποτε καὶ δὲν ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ιδεοκρατικὴν ἀφετηρίαν τοῦ Ἐγελιανοῦ συστήματος, δὲν ἔξασθενεῖ καθόλου τὴν συγγένειαν². Ἐν πρώτοις μέν, διότι δὲ οὐλισμός

1. Καὶ εἰς ἄλλα ἀκόμη σημεῖα, ἐκτὸς τῆς διαλεκτικῆς, δὲ Μάρκος ἀκολουθεῖ πιστῶς τὸν Hegel: «Ἐν πρώτοις, εἰς τὴν διάκρισιν μέταξὺ «φαινομένου» καὶ «πραγματικότητος», ἐκ τῆς διποίας διακρίσεως ἀπέρρευσεν ἡ περὶ ἀξίας θεωρία του» (*La brio la*: ἔνθ. ἀν. σ. 83). «Ἐπειτα εἰς τὴν θέσιν ποὺ λαμβάνει ἔναντι τῶν δυνάμεων θὰ συμβούν μετὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν τριῶν ὅρων τῆς διαλεκτικῆς ἔξελίξεως: τῷ διανοίᾳ, ἐνῷ κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Ἐγελιανῆς ἔξελίξεως οὐδέποτε θὰ ἔπρεπε νὰ πραγματοποιήται δὲ σκοπὸς αὐτῆς, διότι ἄλλως θὰ ἐτίθετο τέρμα εἰς τὴν ἔξελίξιν ἢ διποίᾳ τοιουτοτρόπως θὰ μετεθάλλετο τοῦ λοιποῦ εἰς στασιμότητα, — δὲ Hegels παραδόξως καὶ ἐν προφανεῖ ἀντιφάσει πρὸς τὴν βασικὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας του, εἰς τὴν κίνησιν τῆς Ἰδέας θέτει ως τελικὸν σκοπὸν τὴν πλήρη ἔσωσην συνείδησιν ἢ διποίᾳ πραγματοποιεῖται εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ κατόπιν εἰς τὸ Κράτος! Δὲν ἀπασχολεῖται δὲ καθόλου μὲ τὸ ἔρωτημα, διὰ τίνα λόγον ἡ διαλεκτικὴ κίνησις, ἐφ' ὃσον εἰναι αἰωνία, θὰ σταματήσῃ, ὁριστικῶς εἰς τὸν ἀνθρώπον καὶ εἰς τὸ Κράτος, καὶ δὲν θὰ ἔξακολουθήσῃ ὑφισταμένη πρὸς δημιουργίαν νέων δυντων καὶ νέων καταστάσεων; Εἰς τὴν ἀντίφασιν αὐτὴν δὲ Hegels εὑρε μιμητὴν τὸν μαθητὴν του Μάρκος διποίος, καίτοι ωσαύτως ὑποστηρίζει δτὶ ἡ κοινωνικὴ ἔξελιξις εἰναι ἀδιάκοπος, δτὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν κοινωνικῶν μορφῶν εἰναι ἀνευ τέρματος, ἐν τούτοις κατ' οὐσίαν παρουσιάζει τὴν κομμουνιστικὴν δργάνωσιν ως τὸ τέρμα τῆς κοινωνικῆς ἔξελίξεως! Πέραν τῆς κομμουνιστικῆς καταστάσεως φαίνεται νὰ μὴ ὑπάρχῃ ἄλλη φάσις εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἔξελίξιν τῆς κοινωνίας, ἡ διποίᾳ τοιουτοτρόπως τερματίζεται ὁριστικῶς. Ορθῶς λοιπὸν ἔρωτές δὲ Ch. Turgoeon: «Ἄμα ἡ θέσις — ἀστικὴ ιδιοκτησία — καταλυθῆ δπὸ τὴν ἀντίθεσιν — τὸ προλεταριάτον — διὰ τῆς συγενώσεως ἀμφοτέρων εἰς μίαν σύνθεσιν — κομμουνιστικὴν δργάνωσιν — τι θὰ συμβῇ μετὰ ταῦτα; Ἡ ἀνθρωπότης θὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελευταίαν της μορφήν; Ἡ περίοδος τῶν κοινωνικῶν μεταμορφώσεων θὰ κλείσῃ ὁριστικῶς; Ἡ μία νέα περίοδος ἀντιφάσεων θὰ ἀρχίσῃ, ἡ διποίᾳ θὰ ἀκολουθηθῆ δπὸ μίαν ἄλλην μετὰ ταῦτα;». (Ch. Turgoeon: ἔνθ. ἀν. 198). Βεβαίως ἡ λογικὴ ἀποκίτει τὴν τελευταίαν ταύτην λύσιν: Διότι ἐάν ἡ διαλεκτικὴ εἰναι διανογκαῖος καὶ ἀκατάλυτος νόμος τῆς κοινωνίας, διὰ τίνα λόγον θὰ Ισχύῃ μόνον μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ κομμουνιστικοῦ συστήματος καὶ θὰ παύσῃ νὰ ἐνεργῇ μετὰ ταῦτα; Οἱ Μαρξισταί, ἐνώπιον τῆς καταφώρου ἀντιφάσεως, φαίνονται ἀποκλίνοντες πρὸς τὴν λύσιν ταύτην. (Max Raphaël: ἔνθ. ἀν. 180). Ἡ σκέψις δμως τοῦ Μάρκος, εἰναι δλως διαφορετική: Δι' αὐτὸν ὑπῆρξε καὶ ὑπάρχει διαλεκτικὴ ἔξελιξις: δὲν θὰ ὑπάρξῃ δμως εἰς τὸ μέλλον τοιαύτη μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ κομμουνισμοῦ. Ἀλλὰ τότε δυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐναντίον του τὸ ἐπιχείρημα ποὺ διδιος προέβαλε κατὰ τῶν Ορθοδόξων Οἰκονομολόγων. Δι' αὐτούς, εἶπεν, «ὑπῆρξεν Ιστορία, ἄλλὰ δὲν θὰ ὑπάρξῃ πλέον». (Misere de la Philosophie, 104). Τοῦτο θὰ πρέπῃ νὰ λεχθῇ καὶ διὰ τὸν Ιεροτίην τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς πραγματοποίησεως τῆς κομμουνιστικῆς δργανώσεως τῆς κοινωνίας. «Ορ. δμοίως, L. Voynich-Mises: ἔνθ. ἀν. 323.—W. Lippmann: ἔνθ. ἀν. 94-95.

2. Ο Λένιν ρητῶς γράφει: «Ο εύφυής ιδεοκρατισμός εἰναι πλησιέστερος

τοῦ Μάρξ, δπως ἥδη εἴπομεν, δὲν ἔχει κατ' ἀρχὴν μεγάλας σχέσεις μὲ τὸν συνήθη φιλοσοφικὸν ύλισμόν.¹ Ἐπειτα δέ, διότι δὲ Μαρξισμός, καίτοι ἔλαβεν ὡς σημεῖον ἀναχωρήσεως τὰ ύλικὰ οἰκονομικὰ γεγονότα, ταύτοχρόνως δὲ τὸ ύπεταξεν αὐτὰ εἰς τοὺς νόμους ποὺ διέπουν τὰς ἴδεας, δηλαδὴ τὰ δημιουργήματα αὐτῶν. Ὡς ἐκ τούτου, ἡ ἔξελιξις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, παρουσιάζεται τελικῶς ἀπὸ αὐτόν, ὡς ἀποτέλεσμα, δχι μιᾶς πραγματικῆς ἔξελιξεως, μιᾶς ἔξελιξεως οἶα πραγματικῶς θὰ είναι τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ μιᾶς ἰδεολογικῆς ἔξελιξεως, μιᾶς ἔξελιξεως οἶα πρέπει λογικῶς νὰ είναι κατὰ τὸν νόμον τῆς ἀρνήσεως καὶ τῆς συνθέσεως. Διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην τὸ Μαρξικὸν σύστημα, ἔγκλείει κατ' ἀνάγκην ἀναμφισθήτα ἰδεολογικὰ στοιχεῖα ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν νὰ τὸ ἀντιτάξωμεν πρὸς τὸν Ἐγελιανὸν Ἰδεοκρατισμὸν ὃσον ριζικὰ ἐπιθυμεῖ δὲ ίδρυτῆς του².

Ως γενικὸν συμπέρασμα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, πῶς δὲ ύλισμὸς τοῦ Feuerbach, μαζὶ μὲ τὸν Ἰδεοκρατισμὸν τὸν Hegel, ὑπῆρξαν οἱ ούσιαστικοὶ δημιουργοὶ τοῦ Μαρξικοῦ συστήματος ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς πλευρᾶς του. Εἰς τούτους ἀνευρέσκομεν τὰ σπουδαιότερα τῶν δεδομένων ποὺ ἔχρησιμοποίησεν ἡ Μαρξικὴ σκέψις. Καὶ ἀπὸ μὲν τὸν «ύλισμὸν — ἐπιστημονισμὸν» παρέλαβε τὴν ἀντίληψιν τῆς πραγματικότητος τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ φυσικοῦ, τοῦ ύλικοῦ, τὴν θεωρίαν τοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως διὰ τῶν ύλικῶν γεγονότων, καθὼς καὶ τὴν ἔξήγησιν τῆς ιστορίας μέσῳ τῆς ἀρχῆς τῆς ύλικῆς αἰτιότητος ποὺ ἔχρησιμοποιήθη ὡς ἀφετηρία ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην, — ἐνῷ ἀπὸ τὸν Ἐγελιανισμὸν ἔδανείσθη τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς αὐτομάτου καὶ ἀναγκαίας κατὰ διαλεκτικὸν ρυθμὸν προόδου, μαζὶ μὲ τὴν θεωρίαν περὶ τῆς μελλοντικῆς ἔξελιξεως τῆς ἀνθρωπότητος ὡς πραγματοποιούσης μίαν ἴδεαν διὰ λογικοῦ ἀναγνωριζομένην. Ἐν τούτοις, ἡ συμβιθαστικὴ αὐτὴ προσπάθεια τοῦ Μαρξισμοῦ, δὲν φθάνει μέχρι πλήρους «συνθέσεως καὶ ἐνοποιήσεως», δπως μερικοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς

πρὸς τὸν εὔφυη ύλισμόν, παρὰ πρὸς τὸν ἀνόητον ύλισμόν. Ἰδεοκρατισμὸς διαλεκτικὸς = εύφυής: Μεταφυσικός, ἀκίνητος, χονδροειδῆς = ἀνόητος. Όμοίως: «δ ἀντικειμενικὸς Ἰδεοκρατισμός... ἐπλησίασε... μὲ ἐλιγμούς... τὸν ύλισμόν, εἰς τὸν δποῖον ἐν μέρει μετεμορφώθη».

¹ Προηγ. σ. 183.

² Ο ίδρυτης τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ «παρὰ τὴν ἐπιψημονήν του ἐπὶ τῶν ύλικῶν αἰτίων, ἀνεγνώρισεν ἀναντιρρήτως δτι τὰ αἴτια ταῦτα δφείλουν νὰ σχηματίσουν ἔνα ἰδεολογικὸν ύπερσκελετόν, προτοῦ δυνηθοῦν νὰ δημιουργήσουν νέας κοινωνικάς πραγματικότητας». (H. de Man: ἔνθ. δν. 254).

του ύποστηρίζουν¹, δλλά περιορίζεται μόνον εἰς τὴν ἀντλησιν στοιχείων καὶ ἀπὸ τὰ δύο φιλοσοφικὰ συστήματα. Διὸ τοῦτο ἀπὸ ἀπόψεως γενικῆς φιλοσοφικῆς κατευθύνσεως, παρουσιάζει ὡς ἀποτέλεσμα, δχι τὴν συγχώνευσιν, δχι τὴν ἐναρμόνισιν, δλλά ἀντιθέτως τὴν ἀμοιθαίλαν δναίρεσιν αὐτῶν: διότι ὁ μὲν Ἰδεοκρατισμὸς καταλύεται εἰς αὐτὸν, διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ὄλικῶν γεγονότων ὡς δημιουργῶν τῶν Ἰδεολογικῶν φαινομένων,— ὁ δὲ ὄλισμὸς δσαύτως ἀνατρέπεται, διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῆς λογικῆς διαλεκτικῆς ἔξελιξεως τῶν ὄλικῶν γεγονότων. 'Ο Μάρκος τούτεστι, δὲν ὑπῆρξεν ἀπὸ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως, κυρίως εἰπεῖν, οὕτε ὄλιστής, οὕτε 'Ἐγελιανιστής. 'Ο Μάρκος ὑπῆρξε πρὸ παντὸς δρθολογικὸς². Διότι ἔθεώρει, τόσον τὴν ἔξελιξιν τῆς φύσεως, τόσον καὶ τὴν ἔξελιξιν τῆς κοινωνίας, «ὡς πραγματοποίησιν νόμων ταύτοσήμων πρὸς τοὺς νόμους τῆς δρθολογιστικῆς σκέψεως»³, — ὡς συντελουμένας δηλαδή, κατὰ τοὺς Ἰδίους αὐτομάτους, ἀναγκαίους καὶ ἀκάμπτους λογικοὺς νόμους. Διότι διέθλεπεν εἰς τὴν λογικὴν γνῶσιν, τὸν μοναδικὸν δρόν τῆς δνυψώσεως καὶ τῆς εὔτυχίας τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐνόμιζε τὴν «αὐτόματον πρόσοδον» ὡς ἀναπόφευκτον καὶ ἀναγκαίαν.

Τὸν δρθολογισμόν, δνευρίσκομεν ὡσαύτως, δπισθεν καὶ τῶν καθαρῶς οἰκονομικῶν του θεωριῶν: διότι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἀναζητεῖ ὑπὸ τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα ποὺ ἀπὸ αὐτὰς παράγονται, ἔνα κόσμον «καθ' ἔαυτὸν» ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ τοὺς πραγματικοὺς νόμους τῆς οἰκονομικῆς ἔξελιξεως, — διότι ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ ὑποστηρίζει ὡς μοναδικὴν αἰτίαν τῆς κοινωνικῆς δράσεως τῶν ἔργατικῶν μαζῶν τὴν ἀντίθεσιν τῶν ὄλικῶν των συμφερόντων πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν κατόχων τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, καὶ ὡς ἀποκλειστικὸν κίνητρον τῆς οἰκονομικῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου τὸ προσωπικὸν συμφέρον, — διότι τέλος ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ ἀντιλαμβάνεται τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν ὡς ἔξελισσομένην διὰ

¹ Max Raphaël: Ἐνθ. ἀν. 111.

² 'Ο Μάρκος διήρεσε, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τὸν 'Ορθολογικὸν 'Ιδεοκρατισμὸν τοῦ Hegel, εἰς 'Ιδεοκρατισμὸν καὶ εἰς 'Ορθολογισμόν, καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπέρριψε τὸν πρῶτον, ἐνῷ δηεδέχθη ἐξ δλοκλήρου τὸν δεύτερον: ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, δ Μαρξισμὸς δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς πλησιέστερος πρὸς τὸν 'Ἐγελιανισμὸν. (P. M. Schuhli: Machinisme et Philosophie).

³ «Ἐθεώρησε τὴν κοινωνικὴν ἔξελιξιν, καίτοι «συντελουμένην δναποφεύκτως,... εἴτε ἔχει, εἴτε δὲν ἔχει συνείδησιν αὐτῆς ἡ ἀνθρωπότης», ὡς ὑποβοηθουμένην ἀπὸ τὴν γνῶσιν ἐκ μέρους τῶν προλεταρίων τῶν νόμων τῆς ἔξελιξεως τοὺς δποίους αὐτὸς ἀπεκάλυψεν». (H. de Man: Ἐνθ. ἀν. 8).

μιᾶς ὑπερτέρας καὶ αὐτοτελοῦς ξένης πρὸς αὐτόν, λογικῆς ἢ φυσικῆς δυνάμεως, χάρις εἰς τὴν ὅποιαν «ἢ ἀνθρωπότης θὰ ἀνορθωθῇ εύτυχεστέρᾳ καὶ εὔγενεστέρᾳ ἐπὶ τῆς ἀναγεννηθείσης γῆς»¹. Δηλαδὴ ὁ Κάρλ Μάρκος, λόγῳ τῆς φιλοσοφικῆς του προελεύσεως, θὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴν ἀνεύρεσιν ὑπὸ τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, μιᾶς αὐτονόμου «οὖσίας», ἀληθιῶς, αὐτομάτου «φυσικῆς τάξεως», συνιστώμενης ἀπὸ ίδίους ἐσωτερικούς, ἀπαραβίαστους καὶ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως φυσικούς νόμους, τείνοντας μὲν λογικὴν ἀναγκαιότητα πρὸς προδιατεγμένον σκοπόν, τούτεστι πρὸς τὴν δημιουργίαν μιᾶς ἀνωτέρας κοινωνικῆς μορφῆς προκαθωρισμένης ἀπὸ ὑφισταμένους ἥδη δρους, καὶ συνεπῶς δυναμένης ἐκ τῶν προτέρων νὰ γνωσθῇ καὶ ἀποκαλυφθῇ, διὰ νὰ καταλήξῃ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς προτεραιότητος εἰς τὴν λογικὴν γνῶσιν², ἀφ' οὗ διὰ ταύτης δύναται ὁ ἀνθρωπός νὰ συλλάσῃ τὴν ἔξελιξιν τῶν ἀκαταγωνίστων νόμων ποὺ αὐτομάτως ἔξασφαλίζουν τὴν ἀνθρωπίνην πρόδον καὶ εύτυχίαν, — εἰς τὴν ὑποτίμησιν τῆς ἐπιρροῆς τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς διαμορφώσεως, ἀφ' οὗ ἡ βούλησις αὐτή, μόνον ἐφ' ὅσον ὑποταχθῇ εἰς τοὺς ὑπεράτους νόμους καὶ ἀκολουθήσει τὴν φοράν αὐτῶν, δύναται νὰ ἀποδώσῃ κάτι³, — καὶ τελικῶς εἰς τὸν περιορισμὸν «εἰς ἀπλοῦν ἀντικείμενὸν τοῦ κρινωνικοῦ περιθάλλοντος» τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ δποίου οἱ σκοποὶ καὶ αἱ ἐπιδιώξεις ἀπορρέουν «ἀπὸ προκαταβολικάς ἀπὸ τὴν θέλησιν του περιστάσεις»⁴.

1 J. Jaurès : *Idealisme et Materialisme dans la conception de l'histoire*, 20.

2 'Ἐν τούτοις, καίτοι κατ' οὐσίαν καθαρῶς γνωσιαλογική ἢ θεωρία τοῦ Μάρκου, ἐν τούτοις κατὰ περίεργον ἔξελιξιν ἀπέθη τελικῶς σύμβολον δράσεως καὶ δύναμος! «Ἡ τύχη τοῦ Μαρξισμοῦ, γράφει ὁ H. de Man, καταδεικνύει μέχρι ποίου σημείου εἶναι δυνατὸν νὰ μεταμορφωθῇ μία θεωρία κοινωνιολογικῆς γνώσεως εἰς θεωρίαν κοινωνικῆς δράσεως». Ἡ ἔξήγησις τῆς μεταμορφώσεως ταύτης εἶναι δτὶ ἐκ τοῦ Μαρξισμοῦ, δ ὁ δποίος ἀπηυθήνθη πρὸς τὸ ψυχρὸν λογικόν, δὲν ἐπέζησεν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν μαζῶν παρὰ μόνον δτὶ εἶχε σχέσιν μὲ τὸ ἔνστικτον καὶ τὸ συναίσθημα αὐτῶν. 'Ως ἐκ τούτου ἐδημιουργήθη ἔνας «κοινὸς» Μαρξισμὸς — δπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ H. de Man — δλῶς διαφορετικὸς τοῦ ἀρχικοῦ ἐπιστημονικοῦ Μαρξισμοῦ, δλλὰ καὶ δ «μόνος ἐπιζῶν ἀκόμη». 'Ο κοινὸς Μαρξισμὸς — λέγει δ αὐτὸς συγγραφεὺς — «εἶναι μία ζωντανή πλάνη, ἐνῷ δ ἀρχικὸς Μαρξισμὸς μία νεκρὰ ἀλήθεια, περὶ τῆς δποίας δ Spengler δικαίως εἶπεν δτὶ δὲν τὴν ἀντικρούομεν πλέον, δλλὰ δτὶ περιριζόμεθα νὰ τὴν εύρισκωμεν ἀναράν». (H. de Man : Ἐνθ. ἀν. 33).

3 Προηγ. σ. 192.

4 H. de Man : Ἐνθ. ἀν. 8.